

In 't Zandt staat een van de mooiste vertegenwoordigers van de laatromaanse bouwstijl in Groningen. Het vier traveeën lange schip is uitwendig in twee zones verdeeld. In de blinde benedenzone is iedere travee verlevendigd met drie spaarvelden met licht spitse bogen, op twee plaatsen onderbroken door een ingang met een driepasomlijsting. In de bovenzone zijn telkens een of twee rondboogvensters aangebracht tussen twee of drie spaarvelden gevuld met siermetselwerk. Het feit dat de vensterzone hoger is dan de blinde nissenzone beneden wijst op een datering in het derde kwart van de dertiende eeuw. De versieringslust van de wanden verzandt nergens in slaafse repetitie; geen enkele travee is gelijk, en dat geldt ook voor de noord- en zuidkant van de afzonderlijke traveeën. Telkens wisselt de verhouding tussen vensters en nissen, evenals de invulling van de nissen met keper-, ruit- en vlechtverbanden. Eveneens in de dertiende eeuw werd een onversierde zadeldaktoeren op korte afstand ten oosten van de kerk gebouwd (de topgevels werden bij de restauratie in 1962-67 gereconstrueerd). De oudste van de twee luidklokken die erin hangen werd in 1501 gegoten door de beroemde klokkenmaker Geert van Wou en behoorde oorspronkelijk toe aan de Der Aa-kerk in Groningen. In de tweede helft van de vijftiende eeuw werd een hoger laatgotisch koor met een driezijdige sluiting gebouwd, voorzien van steunberen en grote spitsboogvensters.

Geschilderd programma

De indeling van de binnenwanden weerspiegelt de buitenzijde, met rondboognissen in de blinde benedenzone. Het schip wordt gedekt door vier achtdelige koepelgewelven met versierde sluitringen. Kort na de bouw van het schip werden de wanden en gewelven afgewerkt met een beschildering in baksteenimitatie. Delen hiervan, onder meer rondom de gewelfringen (met het Lam Gods in de tweede), werden bij de genoemde restauratie in de jaren zestig weer aan het licht gebracht. Aan het begin van de vijftiende eeuw werd het hele kerkinterieur vervolgens witgepleisterd met rode accenten op de bogen en ribben en om de muurnissen. Toen werden de muren en gewelfvakken versierd met een reeks figuratieve schilderijen die tezamen een van de grootste 'programma's' in de Ommelanden vormen. Op de noordwand van de derde travee vanuit het westen werd een omvangrijk Laatste Oordeel geschilderd, waarvoor zelfs een venster werd dichtgemetseld. Omdat het tafereel in twee over elkaar aangebrachte lagen is uitgevoerd is de structuur lastig te herkennen. Duidelijk zichtbaar is Christus tronend op de regenboog en omringd door engelen met lijdenswerktuigen en bazuinen. Aan weerszijden bevinden zich de knielende Maria en Johannes de Doper, terwijl in de benedenzone is verbeeld hoe de doden uit hun graven opstaan. Rechtsonder gaan enkele chic geklede figuren naar rechts, kennelijk richting hel. In het midden bevindt zich een duivel met een bokkenkop. Elders op de schipwanden bleven enkele geheimzinnige fragmenten bewaard: een vrouw, een man met bolhoed en twee heiligenkoppen. Op de laatgotische gewelven van het koor is een grote reeks motieven te zien, waaronder de lijdende Christus als Man van Smarten, de vier evangelistensymbolen, engelen, een sirene (een beeld van de seksuele verleiding), een hert (de ziel), een haan (waakzaamheid), een uil (het jodendom) en een pelikaan (offerbereidheid).

Liturgisch gebruik

Verschiedene elementen herinneren aan de liturgie door de eeuwen heen. In de noordwand van het koor bevindt zich een sacramentsnis binnen een omlijsting in de vorm van een kielboog, wat wijst op een ontstaan aan het begin van de zestiende eeuw. Kennelijk werd er groot belang gehecht aan een fraaie opbergplaats voor de hostie, want er werd een koorvenster voor opgeofferd. De neoclassicistische preekstoel aan de zuidwand dateert uit 1823 en het orgel op de tribune aan de westwand werd in 1791 gebouwd door H.H. Freytag en F.C. Schnitger jr. met gebruikmaking van materiaal uit een voorganger uit 1662.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

SOGK ©2020 herziene versie